

путь. Чехов в своем последнем произведении занят поисками сущности бытия человека. В *Вишневом саду* много символов; сам вишневый сад — больше, чем символ, это эмблема, знак определенной действительности, говорящий о новом начале, о необходимости обновления, о возвращении к действительности в новых условиях.

Монография М. Рев дает верную картину того, как Чехов, представитель русской литературы, стал самым европейским писателем. М. Рев уделяет внимание анализу венгерских переводов Чехова. Специально она говорит о переводческих находках Ш. Лани, К. Сёллэши, Э. Г. Девечерине, А. Тот и даже Д. Костолани. Через переводы весь мир узнает от Чехова о русской душе, о русском существовании, а одновременно и о всеобщих человеческих проблемах; Чехов помогает нам в познании и решении этих проблем.

Специально подчеркнем, что монография *Чехов на рубеже веков* М. Рев занимает важное место в исследованиях творчества Чехова. Венгерский читатель положительно оценит эту работу, потому что в ней анализируется не только русская культура в узких рамках конца прошлого века, но и европейское значение писательского творчества Чехова, общечеловеческие основания и ценности этого творчества, показывается, как в писательском поведении Чехова обнаруживается самопознание человека, внутренняя работа над своей личностью, сильная воля — всё то, что побуждает нас к тому, чтобы наше существование определяли человечность, этика и эстетика, улучшающие личность человека.

Э. Ч. Йонау (BGYTF, Nyfregyháza)

PRŮŘEZ NÁZORY VYNIKAJÍCÍHO KOMPARATISTY

Millan Gjurčinov: *Komparativni studii*. MANU, Skopje 1998, 334 s.

Kniha obsahuje studie, referáty a úvahy, které M. Gjurčinov v posledním desetiletí přednesl na domácích a mezinárodních vědeckých konferencích, sympoziích a sjezdech. Přesto tvoří obsahově homogenní celek. Je rozdělena na dvě části: teoretickou a aplikační. Autor v sobě nezapře vynikajícího znalce ruské a francouzské krásné i odborné literatury. Jeho teoretické výklady jsou inspirovány výsledky světové literární vědy, zejména dílem M. Bachtina, J. Lotmana, R. Welka, J. Kristevové, J. F. Lyotarda a několika dalších francouzských literárních teoretiků a metodologů a samozřejmě pracemi D. Đurišina a jeho slovenských i českých spolupracovníků.

K četným originálním myšlenkám, teoretickým, kritickým aj. modelům, které se v našem století zrodily, rozvinuly nebo pouze „blýskly“ (počínaje např. Jaussovou teorií recepce, Derridovou „grammatologií“ až po postmoderní teorii intertextuálnosti a Todorovovu „dialogickou kritiku“), se autor vyslovuje s uznáním i kriticky, interpretuje je, zamýšlí se nad jejich podstatou, nad jejich přínosem, doplňuje je o vlastní poznatky a pokouší se o jejich konkrétní aplikaci v podmínkách především své národní literatury. Hledá důvody pro rozlišení recepce od vlivu a naopak i podstatu současné komparatistiky, vyzvedá D. Đurišina za jeho „systematiku literárního procesu“ a jeho spolupracovníky za jejich práce o balkánském meziliterárním společenství.

Ve studii nazvané *Michail Bachtin a kořeny intertextuálnosti* velmi výstižně ukázal, jak J. Kristevová „přejmenovala“ Bachtinův termín intersubjektivnost na intertextuálnost. Dále podrobně rozebral některé Bachtinovy základní myšlenky a srovnal je s novými teoretickými postuláty. Gjurčinov se dále mj. domnívá, že by některé Bachtinovy teoretické vývody v rámci problematiky intertextuálnosti mohly být v daném období inspirativní, zvláště pro makedonskou literárněhistorickou vědu a kulturu vůbec. Jde o důležitou otázku tzv. *kulturního pluralismu*, který by mohl být, jak se správně M. Gjurčinov domnívá, jedním z klíčů k objasnění a řešení mnoha

složitých fenoménů v balkánském literárním a obecně kulturním vývoji, jak v minulosti, tak v době novější a nejnovější.

Samostatnou studii věnoval M. Gjurčinov kategorii kulturní identita a zkoumal, jak se odráží v současné teorii srovnávací literární vědy. Kulturní identitu přitom zcela správně chápe jako dynamickou kategorii, jako otevřený systém, který se rozvíjí, modifikuje, obohacuje a doplňuje o další dimenze, o nové poznatky a zkušenosti, která se ohlíží za vším, čeho bylo dosaženo, a tvůrčím způsobem přijímá nové postupy, ideje, vstupuje do nových vztahů, je schopna obnovit a vstřebat do sebe pozitivní signály a impulsy. Dynamika kulturní identity spočívá (nebo by měla spočívat — podle mého názoru) především v otevřenosti a dialogu s jinými kulturami, jehož prostřednictvím se přetváří, modifikuje a ukazuje v jiném světle právě to, co je pouze jí vlastní. Souhlasím s autorovým konstatováním, že kulturní identita, která je v poslední době častým předmětem vědeckého výzkumu, patří do komparatistiky a šířeji do kulturologie, neboť je důležitou součástí studia mezikulturního „stýkání a potýkání se“.

Milanu Gjurčinovovi jde především o to, aby v teoretických výsledcích západoevropské, ruské a zejména slovenské a české literární vědy našel nezvratný argument pro kulturní pluralismus zemí a kultur Balkánského poloostrova. Jak jsem již před léty ukázal, kulturní pluralismus nestojí v protikladu ke kulturní identitě, nýbrž (a v tom se s M. Gjurčinovem zcela shodujeme) je konkrétním rozpracováním ve zvláštních podmínkách a historických obdobích.

Đurišinovy teoretické principy a metodologické postupy Gjurčinov uplatnil konkrétně ve studii o biliterárnosti a „meziliterárnosti“ makedonských tvůrců minulého a našeho století. Musím však autora studie poopravit a jeho tvrzení upřesnit. Můžeme mluvit o dvojdomych, biliterárních nebo bilingvních atd., nikoli však o meziliterárních autorech. Đurišin psal o meziliterárních procesech a meziliterárních společenstvích, v nichž mohou rozvíjet svou činnost dvojdomy nebo biliterární tvůrci.

Důležité je ovšem Gjurčinovo pregnantní hodnocení současného vztahu makedonské literární historie k literární tradici. Tuto otázku považuji za klíčovou pro další výzkum a eventuální syntézu dějin makedonské literatury. Pokud se ovšem, podle mého názoru, makedonská historiografie a literární historie nezbaví přílišné (až silně obrozensky zabarvené) idealizace minulosti a přílišného dokazování své národní svébytnosti (dnes poněkud módně nazývané identita), úzkoprsosti a četných anachronismů, pokud nepřijme a nepochopí všechny rysy společného, široce založeného balkánského, obecně kulturního kontextu, nemůže dospět k objektivnímu hodnocení svého národního historického a obecně kulturního vývoje. Dokud si neuvědomí, že přílišné zdůrazňování vlasteneckého i pseudovlasteneckého (často nacionalistického) citění je vážnou překážkou objektivní analýzy.

Již před více než třemi desítkami let jsem psal, že pro četné realizátory makedonského (nikoli však jako pro jediného!) a balkánského literárního vývoje lze uplatnit teorii o dvojdomy a biliterárnosti. M. Gjurčinov jako jeden z prvních makedonských literárních historiků plně přijal uvedené kategorie a usilovně je, zejména v posledním desetiletí, kdy se podrobněji s Đurišinovým teoretickým dílem seznámil, prosazuje. Ti makedonští literární historici, kteří odmítají princip dvojdomy a biliterárnosti, nebo jej přijímají eklekticky, činí tak podle mého soudu buď z „nepoučenosti a nedoučenosti“, z neobjektivnosti nebo trpí šedým zákalem nacionalismu, který nejčastěji vede k zaslepenosti.

Jak ve studii o biliterárnosti, tak také v dalších statích Gjurčinov sleduje vztah mezi historickým relativismem a kulturním pluralismem, rozebírá kategorii referenciálnosti, tj. podmíněnosti literárního artefaktu, kterou v posledních desetiletích rozpracovali zejména Michael Riffaterre v práci o „referenciální iluzi“ a D. Lichačov v „historické poetice ruské literatury“. Správně brojí proti tzv. historickému absolutismu, který prosazují někteří makedonští literární historici.

Velmi cenný, teoreticky propracovaný a materiálově doložený je Gjurčinovův výklad o vztahu makedonské lidové slovesné tvorby a psané literatury a o tzv. sociálním realismu, který zejména ve slovinské, chorvátské, srbské a makedonské literatuře měl ve 20.-50. letech našeho století četné „střety na levici“, jež byly mnohem ostřejší než v mnoha jiných evropských národních literaturách.

Sociální realismus měl na Balkáně (především u Makedonců, Muslimů a u příslušníků mnoha národnostních menšin) své zvláštnosti. Spočívaly mj. v tom, že společně nebo paralelně probíhal boj za změnu sociální reality a zápas za národní osvobození. U Makedonců a bosenských Muslimů tento zápas vyvrcholil právě v meziválečném období. Jako vedoucí makroprojektu Akademie věd o srovnávacím studiu makedonské literatury (do něhož je zapojen rovněž autor těchto řádků) Gjurčinov velmi instruktivně, zasvěceně, komparatisticky a přehledně pojednal o cizích vlivech v makedonské literatuře po roce 1945. Termín *vliv* byl a je ještě stále velmi často v literární vědě užíván, třebaže není dostatečně vysvětlen a třebaže byl u nás i na Slovensku ne příliš dávno a ne tak docela právem odmítnut.

Autor velmi dobře vystopoval jednotlivé literární oblasti vlivu v poezii, próze a dramatické literatuře (nazývá je ovšem poněkud nepřipadně „zónami vlivu“): francouzskou, ruskou, španělskou a italskou. Nezapomíná ani na vzájemné působení v rámci jugoslávského poválečného literárního společenství a na jeho zprostředkovatelskou úlohu, jak ji známe např. z česko-slovenského literárního kontextu. Škoda že neuvádí bulharskou oblast vlivu. Bulharská literatura po mém soudu rovněž významně působila na poválečnou makedonskou literaturu.

M. Gjurčinov dobře zná a cituje evropskou komparatistickou literaturu. V jeho studii mi však chybí literárně historické, teoretické a metodologické práce českých a slovenských autorů (např. F. Wollmana, F. Vodičky, M. Bakoše, A. Mráze aj.). Vysoce oceňuji Gjurčinovovu studii, v níž literárně estetické hodnoty Racinovy sbírky *Bláznivý úsvit* zkoumá zcela nově a netradičně. Prosažuje studium tzv. konstitutivních prvků Racinova básnického výrazu a dalších hodnot jeho poetiky.

Teoretickou část rozsáhlé Gjurčinovovy knihy uzavírá stať o sonetu v makedonské moderní poezii. Autor v ní sleduje ojedinělé pokusy o sonet těsně před druhou světovou válkou a v prvním poválečném desetiletí, jež byly nesporně inspirovány F. Petrárkou, A. Mickiewiczem nebo F. Prešernem. Z nich přirozeně Prešeren jim byl nejbližší.

Druhou část knihy tvoří „srovnávací vztahy“. Také v nich se jako červená nit vine balkánský kulturní pluralismus, zdůrazněný např. ve stati o Grigoru Prličevovi, stejně jako teoretické principy D. Ďurišina a jeho slovenských a českých spolupracovníků. Inspirativní, podnětné, poučné a nutící k zamyšlení jsou Gjurčinovovy výklady o stycích nové makedonské národní literatury s mediteránním kulturním prostředím i s mediteránním duchem, jenž se odrazil zejména v básnické tvorbě, o působení francouzské literatury na tvorbu Alexandra Karamanova, o místě makedonské literatury v balkánském a jihoslovanském meziliterárním společenství i v kontextu světového literárního vývoje.

Komparatisticky jsou pojaty studie o „literárních paralelách“ Blaže Koneski — Boris Pasternak nebo Ivo Andrić — A. P. Čechov a příspěvky o pronikání a recepci díla P. P. Njegoše a S. Jesenina a ruské literatury u Makedonců vůbec, o V. S. Karadžičovi či o dotecích a stycích makedonských básníků s bělehradským surrealistickým kruhem a o jeho tvůrčích impulsech.

Recenzovaný soubor studií M. Gjurčinova je až překvapivě dobře obsahově sklouben. A teprve v této podobě ukazuje na autorův široký rozhled po evropské literární vědě, na jeho velkou erudici, zasvěcené výklady a uvážlivé závěry. Také touto svou knihou Gjurčinov potvrdil, že patří k nejvýraznějším makedonským komparatistům s nejvyšším mezinárodním renomé.

Ivan Dorovský